

**Länsi-Afrikan kaupan kuvaukset Ibn Battutan Länsi-Afrikan
matkakertomuksessa 1352 – 1354**

Oulun yliopisto
Historiatieteet
Kandidaatintutkielma
23.5.2019
Jenna Kovalainen

Sisällysluettelo

Johdanto	3
1. Battutan Länsi-Afrikan matkan motiivit ja Länsi-Afrikan kaupan kuvaukset 1300-luvulla Battutan matkareitillä.....	9
1.1 Battutan motiivit Länsi-Afrikan matkaan	10
1.2 Battutan matkan eteneminen Länsi-Afrikassa ja kaupan kuvaukset.....	12
2. Kauppatavarat ja käyntivaluutat 1300-luvun Länsi-Afrikassa Battutan matkan perusteella	20
2.1 Arvometallit	20
2.2 Suola.....	22
2.3 Cowrie-simpukankuoret.....	23
2.4 Kankaat	25
2.5 Orjat.....	26
2.7 Muut kauppatavarat ja kauppavaluutat	27
Loppulause	30
Lähteet ja tutkimuskirjallisuus	33
I Lähteet	33
II Tutkimuskirjallisuus.....	33
Liitteet	36

Johdanto

Shams al-Din Abu Abdallah Muhammad b. Ibrahim al-Luwati al-Tanji¹ eli tunnetummin Ibn Battuta oli 1300-luvulla elänyt maailmanmatkaja, joka tuli tunnetuksi esimerkiksi matkoistaan Aasian nykyisten maiden, esimerkiksi Kiinan ja Intian alueilla. Hän oli Marco Polon ohella tärkeä keskiaikaista matkakirjallisuutta kartuttanut henkilö. Ibn Battuta syntyi nykyisen Marokon alueella sijaitsevaan Tangierin kaupunkiin vuonna 1304 Marinidi dynastian² aikaan.³ Hän oli taustaltaan berberi⁴ ja sunnimuslimi⁵ ja työkseen islamilainen lainoppinut. Battuta toimi myös uskonnollisena tuomarina.⁶ Battuta matkusti elämänsä aikana lähes viidenkymmenen maan alueella⁷ ja kulki matkojensa aikana noin 118 000 kilometriä.⁸ Battuta kuoli vuonna 1368.⁹

Vuonna 1356 sulttaani Abu Inan¹⁰ määräsi Ibn Jazayyn, joka oli kirjoittanut töitä runoudesta ja islamilaisesta laista ja teologiasta¹¹, kirjoittamaan Battutan matkakokemuksien pohjalta Battutan matkoista kertovan matkakertomuksen¹² hovinsa viihdykkeeksi.¹³ Mahtavat matkajat eivät siis aina tehneet loistavia matkakirjailijoita, ja suurin osa matkajista ei kirjoittanut muistiin matkojaan. Jazayy kokosi Battutan kanssa yhteistyössä Battutan kuuluisan Rihlan, joka tunnetaan myös englanninkielisellä nimellä Book of Travels.¹⁴ Battutan Rihlan muokattu, valmis versio valmistui vuonna 1356.¹⁵ Rihlalla oli arabialaisessa kirjallisuudessa 1100- ja 1400- lukujen välillä tarkoituksena viihdyttää ja antaa kuvauksia matkajan matkoillaan kohdanneista asioista, kuten instituuteista, monumenteista, uskonnollisista persoonista ja islamilaisista kaupungeista.

¹ Waines 2010, 4.

² Marinidi dynastia oli nykyisen Marokon alueella hallinnut berberidynastia 1200-luvulta 1400-luvulle saakka. Dynastian pääkaupunki oli Fez. Dunn 2012, 15 ja Encyclopedia Britannica.

³ Dunn 2012, 1.

⁴ Berbeerit ovat Pohjois-Afrikan asuttaneet ihmiset ennen arabien saapumista maanosaan. Berberit elävät hajallaan eri yhteisöissä Marokon, Algerian, Tunisian, Libyan, Egyptin, Malin, Nigerin ja Mauritanian alueella. Brett 24.5.2019.

⁵ Sunnalaisuus on yksi kahdesta islamin suurimmasta suuntauksesta. Sunnimuslimit ovat perinteitä korostavia ja heitä valtavirtaansa kuuluu suurin osa islaminuskoisista. Encyclopedia Britannica.

⁶ Waines 2010, 23.

⁷ Dunn 1994, ix.

⁸ Dunn 2012, 3. 73,000 mailia muutettu kilometreiksi 117482km≈118 000km.

⁹ Dunn 2012, 4.

¹⁰ Abu Inan Faris oli Marinid dynastian sulttaani vuosina 1348-58. Waines 2010, 4.

¹¹ Waines 2010, 4.

¹² Dunn 2012, 3.

¹³ Gosch, Stearns 2008, 129.

¹⁴ Dunn 1994, ix.

¹⁵ Corpus of Early Arabic Sources for West African History 1981, 279.

¹⁶ Jazayyn tehtävänä oli tehdä Battutan tarinasta selkokielen, selventää tekstissä mainittuja asioita ja tehdä siitä lukijaystävällinen, jotta Rihlaa lukenut henkilö voisi saada nautinnollisen ja viihdyttävän lukuelämyksen. Battutan Rihlan tehtävänä oli siis viihdyttää, antaa informaatiota ja tehdä vaikutus lukijaansa. Toisaalta tämä tarkoittaa myös sitä, että matkakertomusta on voitu muuttaa epärealistiseksi ja ikään kuin värittää niin Battutan kuin myös Jazayyn toimesta viihdyttävyyden nimeen. Tutkijat ovatkin pohtineet, ovatko Battuta ja Jazayy keksineet ja plagioineet osan kuvaamistaan tapahtumistaan. Osa Battutan matkoista onkin todettu täysin keksityiksi. ¹⁷

Miksi Battutan Länsi-Afrikan matka?

Ibn Battutan Länsi-Afrikan matka vuosina 1352-1354 rajautui minulle tutkimuskohteeksi monesta eri syystä. Ensimmäkin se oli Battutan viimeinen matka.¹⁸ En löytänyt matkasta lähdekriittisiä epäilyksiä, toisin kuin osasta Battutan Rihlan matkoista on esitetty ja osa niistä on todistettu keksityiksi¹⁹, ja näin on mitä todennäköisempää olettaa Länsi-Afrikan matkan tapahtuneen. Länsi-Afrikka oli hyvin tavoitettavissa Battutan kotimaastaan, Marinid dynastiasta käsin ja pohjoisafrikkalaiset kauppiat matkustivat sinne Saharan läpi kamelikaravaaneillaan haluttujen kauppatarvikkeiden perässä. Battutan kynnys lähteä matkaan oli siis pienempi, sillä Länsi-Afrikka oli kumminkin hyvin kohtuullisen matkan päässä saavutettavissa, toisin kuin esimerkiksi Intia tai Kiina. Länsi-Afrikan matka on myös mahdollisesti ollut Battutalla parhaiten muistissa, sillä matka oli hänen viimeisensä, tosin oletan, että Battuta ja Jazayy kirjoittivat Rihlan kronologisessa järjestyksessä, jolloin Länsi-Afrikan matka olisi ollut viimeisenä kirjoitettu Rihlan osio. Ross E. Dunn toteaa, että Battutan matka Länsi-Afrikkaan 1352-1354 oli erityisen tärkeä, koska saman aikaiset kirjoituksen Länsi-Afrikasta ja sen valtakunnista perustuvat sekundaarisiin lähteisiin, joita kauppiat ja matkustajat kirjoittivat. Battutan omilla silmillään näkemänsä ja kokemansa asiat Länsi-Afrikassa ovat siis tärkeä tiedonlähde Länsi-Afrikan kauppaa tutkittaessa 1300-luvulla. Battuta oli ainoa silminnäkijä, joka kirjoitti kokemuksistaan esimerkiksi Länsi-Afrikasta 1300-luvulla, johon kuuluivat Dunnin mukaan esimerkiksi kuvaukset poliittisista tapahtumista, ihmismaantiedosta ja sosiaalisista tai taloudellisista

¹⁶ Dunn 2012, 3.

¹⁷ Waines 2010, 8-23.

¹⁸ Dunn 2012, 3.

¹⁹ Waines 2010, 8-10.

tilanteista vuosisadan ajalta.²⁰ Myös Pekka Masonen toteaa väitöskirjassaan *The Negroland Revisited* (2000) Battutan Rihlan Länsi-Afrikan matkan kuvauksien olevan loistava lähde 1300-luvun Malista.²¹ Dunn toteaa Battuta tarjoavan Rihlassaan yksityiskohtaisia kuvauksia ja hänen lähestymistapansa asioihin ovat henkilökohtaisempia ja ihmisläheisempiä kuin Marco Polon.²² Vaikka Länsi-Afrikan kaupunkia ja valtakuntia kuvataan niiden kaikessa loistossaan ja Battutan Länsi-Afrikan matkakertomus keskittyykin suurin osin hänen kohtaamiinsa hallitsijoihin ja erilaisiin ihmisiin, valtakuntien menestyksen ja sen kansalaisten taustalla voi nähdä selvästi kauppa ja sen vaikutukset, sekä kauppatarvikkeet, jotka ovat auttaneet ne nousemaan matkakertomuksessa kuvailtavaan loistonsa.

Tutkimustehtävät, rajaukset ja metodit

Tarkoitukseni on tässä työssä tarkastella kriittisesti Battutan Länsi-Afrikan matkakertomusta, poimia sieltä Battutan esittämää kuvaa Länsi-Afrikan kaupasta lainauksin ja yhdistää hänen antamia tietoja laajempaan kuvaan 1300-luvun Länsi-Afrikan kaupasta. Tähän liitän myös mukaan omaa pohdintaani aiheesta. Lisäksi pohdin Battutan Länsi-Afrikan matkan syitä, sekä miksi hän mainitsi matkakertomuksessaan tietyt kauppavalmuudet ja kauppatarvikkeet, sekä mitä hän mahdollisesti jätti sanomatta Länsi-Afrikan kaupasta syystä tai toisesta. En tässä työssä pohdi, muistaako Battuta kauppatarvikkeiden hinnat oikein, vaan keskityn vain ja ainoastaan Battutan kertomiin **valuuttoihin, kauppatarvikkeisiin** ja niiden tutkimiseen Battutan matkapäiväkirjasta otettujen esimerkkien avulla. *Tutkielmani keskittyy siis kaupan ympärillä pyörivään materiaan ja nojautuu yksinomaan lähdeaineistoltaan Battutan ja Jazayyn antamiin kuvauksiin Battutan Rihlan luvussa XIV.* Tähän liittyy tietysti esimerkiksi hänen matkustamisensa pohjoisafrikkalaisten kauppiaiden matkassa, hänen omat aikaisemmat matkansa sekä Jazayyn toimittajuus, ja minkä hän näki Rihlaa kirjoittaessaan tarpeelliseksi mainita. Koska Länsi-Afrikan kaupaa on vaikea tarkastella vain kahden vuoden ajalta (1352-1354) mutta minun on poikettava 1300-luvulta vähäisen informaation takia kummallekin puolelle vuosisataa ja tarkasteltava laajempaa osittain kokonaisuutta kaupassa keskiaikaisessa Länsi-Afrikassa.

²⁰ Dunn 2012, 5.

²¹ Masonen 2000, 307.

²² Dunn 2012, 5.

Lähdeaineisto

Käännöksiä Ibn Battutan matkoista löytyy useita, muttei suomeksi. Tämän takia käyttämäni alkuperäislähde on englanniksi. Olen siis joutunut primäärilähteeni kohdalla kääntämään englanninkielistä tekstiä, jolloin teksti on käännetty ensin arabiasta englantiin ja olen parhaani mukaan tulkinut englanninkielistä tekstiä suomeksi. Useaan otteeseen käännetty teksti saattaa vaikuttaa tekstin sisältöön ja voi mahdollisesti muuttaa sitä. Pohdin useasti kuinka paljon materiaalia Battutasta löytyisi arabian kielellä. Battutaa pääsee henkilönä lähemmäs, kun lähestyisi häntä myös samasta kulttuurista ja samasta kielestä. Arabian kielisiä aineistoja on toki saatavilla mutta ne vaativat tutkijalta niin arabian kielitaidon ja lukutaidon sujuvaa osaamista, sekä arabialaisen kulttuurin ja ajatusmaailman ymmärtämistä. Myös islamin uskoon ja sen historiaan paneutuminen olisi erityisen tärkeää ymmärtääkseen Battutan elämää. Lähestyn siis aihetta siis varoen, niin sanotusti ulkopuolisena, arabian kielestä, kulttuurista ja islamin uskonnosta kiinnostuneen henkilön silmin.

Useita käännöksiä Battutan Rihlasta löytyy erityisesti englanniksi, näistä esimerkkinä Said Hamudin ja Noël Kingin käännös heidän kirjassaan *Ibn Battuta in Black Africa* (1975), sekä Tim Mackintosh-Smithin toimittama *The Travels of Ibn Battutah*, jossa on lyhennetty Rihlan käännös, joka perustuu Hakluyt Societyn käännökselle, jonka ovat kääntäneet Gibb and Beckingham.²³ Tutustuin näihin teoksiin ennen tutkimukseni aloittamista, mutta totesin etteivät ne sopineet tutkimukseni niin hyvin kuin valitsemani alkuperäislähde. Toki laajempaa tutkimusta tehdessä olisi syytä käyttää mahdollisesti useampaa käännöstä laajemman näkökulman saavuttamiseksi.

Päädyin kumminkin Lontoon yliopistossa opettaneen arabiankielen ja itämaisen tutkimuksen luennoitsijan, H. A. R. GIBBIN käännökseen, jota pidetään autenttisimpana, tarkimpana ja käytetyimpänä englanninkielisenä käännöksenä.²⁴ Gibb on ollut osallisena myös toisen edellä mainitun teoksen kääntämisessä. Gibbin nimi tuli esille useampaan otteeseen Battutaa tutkiessani ja hänen teoksensa oli helpoiten saatavilla. Päädyin käyttämään juuri Gibbin käännöstä Battutan matkasta Länsi-Afrikkaan (chapter XIV)

²³ Other Routes 2005, 292.

²⁴ Other Routes 2005, 291-292.

alkuperäislähteenäni, joka kuuluu osaksi Gibbin kääntämää ja valikoimaa teosta *Ibn Battuta Travels in Asia and Africa 1325-54* (1929).

Tutkimuskirjallisuus

Keskiaikaisen Afrikan historian yleisteoksina käytän UNESCO:n *General History of Africa IV Africa from the Twelfth to the Sixteenth Century* (1984), ja CAMBRIDGEN YLIOPISTON *The Cambridge History of Africa Volume 3 c. 1050-c.1600* (1977). Lisäksi RALPH A. AUSTENIN *Trans-Saharan Africa in World History* (2010) ohjaa työni kuvaa Saharan läpikulkeneesta kaupasta.

Ibn Battutaa käsittelevästä tutkimuskirjallisuudesta hyödynnän eniten esimerkiksi ROSS E. DUNNIN *The Adventures of Ibn Battuta A Muslim Traveler of The Fourteenth Century* (2012), ROSS E. DUNNIN kirjoittamaa esipuhetta (1994) teoksesta *Ibn Battuta in Black Africa* (2010) ja DAVID WAINESIN *The Odyssey of Ibn Battuta Uncommon Tales of A Medieval Adventurer* (2012). Teokset ovat melko tuoreita tai tuoreiksi päivitettyjä, jolloin näin ne sopiviksi lähteiksi tutkimukseen.

Tärkeitä käsitteitä

Hajj tarkoittaa pyhiinvaellusta Mekkaan, jonka jokainen aikuinen matkaan kykenevän muslimin tulisi suorittaa ainakin kerran elämässään viimeisenä muslimien vuoden kuukautena, jota kutsutaan Dhu al-Hijjaksi.²⁵

Maghrib tarkoittaa aluetta Pohjois-Afrikasta, jonka alueella sijaitsevat nykypäivän Marokko, Algeria ja Tunisia.²⁶ Tällöin tekstissä mainittavat maghribilaiset ovat edellä mainittujen nykyisten maiden alueilla asuneita henkilöitä.

Sudan tarkoittaa kaikissa mainituissa tilanteissa arabimaantieteilijöiden käsitystä maa-alueesta Saharan eteläpuoleisessa Afrikassa.²⁷ Samoin sudanilaiset tarkoittavat Saharan eteläpuolella asuvia mustia alkuperäisasukkaita.

²⁵ Waines 2012, 204.

²⁶ Dunn 2012, 322.

²⁷ Dunn 2012, 291.

Länsi-Afrikkaan, josta puhun teoksen edetessä, kuuluivat Saharan autiomaan, Atlantin valtamereltä Niger joen mutkaan ja nykyisiä valtioita sen alueella olisivat Mauritania, Mali ja Nigeria. Keskiajan muslimimaantieteilijät kutsuivat Marokon eteläpuolella olevaa aluetta Bilad al-Sudaniksi, eli mustienmaaksi tai läntiseksi Sudaniksi. Näiden alueiden yhteisöt olivat omaksuneet islamilaisen identiteetin Pohjois-Afrikan muslimikauppiaiden välityksellä ja jokaiseen kaupunkiin muodostui viimeistään 1000-luvulla muslimikortteli.²⁸

Kauppiaat ovat Battutan Länsi-Afrikan päiväkirjassa oletettavasti niin berberitaustaisia kuin muita valkoisia pohjois-afrikkalaistaustaisia kauppiaita. Battuta mainitsee ja korostaa Länsi-Afrikan matkakertomuksessaan erikseen, jos hänen kohtaamansa kauppiaat olivat mustia.

²⁸ Waines 2010, 172.

1. Battutan Länsi-Afrikan matkan motiivit ja Länsi-Afrikan kaupan kuvaukset 1300-luvulla Battutan matkareitillä

1300-luvun matkustettiin niin maalla kuin merillä ja matkustajien oli helppo liikkua pitkiä matkoja liittymällä kauppakaravaanin matkaan tai hypätä kauppalaivan matkaan. Muslimimatkaajille keskiajalla matkustaminen oli helppoa, sillä islamilainen vaikutusalue hallitsi laajaa aluetta Al-Andalusista ja Pohjois-Afrikasta pitkälle Aasiaan ja nykyisen Lähi-Idän alueelle. Tämä mahdollisti laajan ja turvallisen kaupankäynnin islamin vaikutusalueella, ja myös Battuta hyödynsi sitä matkustaessaan.²⁹ 1300-luvulla islamilainen yhteisö takasi muslimeille maailmankansalaisuuden, sillä kauppa kävi läpi silloisen islamilaisen sydänmaan, joka ulottui Egyptistä Persiaan asti.³⁰ Matkustaminen onnistui Battutan kaltaiselta oppineelta mieheltä karavaanilla, joko maksua vastaan tai ilman, koska muslimiyhteisössä arvostettiin oppineita miehiä. Myös lepopaikan löytäminen oli helppoa.³¹ Esimerkiksi Battutan Länsi-Afrikan matkallaan käyttämät Saharan läpi kulkevat kauppareitit olivat muslimien hallussa.³²

Battuta matkusti matkoillaan Dar al-Islamin alueella, joka tarkoittaa islamin kulttuuristen rajojen sisällä matkustamista. Tämä tarkoitti sitä, että maissa, jossa hän matkusti, muslimit hallitsivat alueen väestöä. Battutan matkustamalla saattoi olla muslimienemmistön sijaan myös esimerkiksi pieni muslimiyhteisö. Oli myös mahdollista, että muslimikuningas hallitsi eri uskontoa harjoittavia enemmistöjä ja sosiaalisen järjestyksen perustana oli sharia-laki tietyllä alueella. Battutan matkustaessa Länsi-Afrikassa hän oli Dar al-Islamin rajojen ulkopuolella, hän viihtyi ja matkusti muiden muslimien joukossa, sillä he jakoivat Battutan kanssa samalaiset arvot, kuten samankaltaiset moraalikäsitteet, sosiaaliset ihanteet ja jokapäiväiset tavat.³³ Kun Battuta matkusti Länsi-Afrikassa hän lähettikin edeltään kirjeitä matkustamiinsa kaupunkeihin ja kyliin muslimiväestöön kuuluville henkilöille pyytäen hankkimaan hänelle yösijan.

²⁹ Dunn 1994, x.

³⁰ Dunn 1994, xi.

³¹ Dunn 1994, xvi.

³² Dunn 2012, 293.

³³ Dunn 2012, 6-7.

1.1 Battutan motiivit Länsi-Afrikan matkaan

Battutan matkaan Länsi-Afrikassa on mahdollisesti voinut olla syynä Marinidi dynastian silloinen sulttaani Abu Inan.³⁴ Battutan aloittaa Länsi-Afrikan kertomuksensa kuvaamalla matkustaneensa Marrakesistä sulttaanin seurueen kanssa Fezin kaupunkiin, jossa Battuta otti virkavapaata sulttaanilta ja suuntasi kohti mustien maata.³⁵ Battuta ei kumminkaan missään vaiheessa mainitse matkansa tarkoitusta. Matkan loppupuolella Takkedassa Battuta sai viestinviäjän välityksellä viestin sulttaanilta, jossa hän käski Battutan palata takaisin mahtavaan pääkaupunkiin.³⁶ Rihlalle tyypillinen tarinnankerronta näkyy pääkaupungin ylistämisenä. Battutan rihla loppuu Battutan saapumiseen Fezin kuninkaalliseen kaupunkiin. Battuta ylistää Abu Inania, toivoo Jumalan vahvistavan häntä ja Battuta kertoo suudelleensa hänen hyväntekeväistä kättään ja nähneensä hänen armolliset kasvonsa. Tämän jälkeen Battuta mainitsee jääneensä sulttaanin antelioiden siipien suojaan pitkän matkansa jälkeen. Battuta toivoo myös Jumalan hyvittävän sulttaanille tämän palveluksista ja runsaista eduista, joita sulttaani on suonut hänelle. Lisäksi hän pyytää Jumalan pidentävän sulttaanin elämää ja säästämään hänet muslimeille moneksi vuodeksi eteenpäin.³⁷

Tämä voi hyvinkin olla osa rihlalle tyypillistä viihdyttävää tarinnankerrontaa ja sulttaanin mielistelyä, sillä antoihan itse Inan Battutalle ja Jazayylle tehtäväksi koota Battutan Rihlan.³⁸ Hän on voinut olla yksinkertaisesti vaikuttunut Battutan matkoista ja voinut tukea tämän viimeistä matkaa esimerkiksi rahallisesti. Battuta ei mainitse matkansa syytä, tai pitää sen salassa. Sulttaanilla oli esimerkiksi kiire saada Battuta takaisin pääkaupunki Feziin ja tämä kertoo, että sulttaani on seurannut Battutan matkaa Länsi-Afrikassa tai Battuta on mahdollisesti käynyt kirjeenvaihtoa hänen kanssaan. Sulttaanin toive tai määräys Battutan Länsi-Afrikan matkan toteuttamisesta on mitä todennäköisemmin loogisin ja suurin syy Battutan Länsi-Afrikkaan lähtemiselle, joita edeltävät otteet Battutan Rihlasta puoltavat. Tutkijat ovat ehdottaneet, että sulttaani Abu Inan olisi tehnyt Battutasta Länsi-Afrikan matkalle valtionsa lähettilään Malin sulttaanille, Mansa Sulaymanille. Dunn toteaa sulttaanin varmasti tienneen Battutan Länsi-Afrikan matkasta

³⁴ Corpus of Early Arabic Sources for West African History 1981, 279.

³⁵ Battuta 1929, 317.

³⁶ Battuta 1929, 337.

³⁷ Battuta 1929, 339.

³⁸ Corpus of Early Arabic Sources for West African History 1981, 279.

ja odottaneen hänen raportoivan siitä yksityiskohtaisesti palattuaan Feziin. Dunn kumminkin³⁹ toteaa myös, ettei Battutan suurlähettilään asemasta Länsi-Afrikan matkan aikana ei ole todisteita.³⁹

Battuta oli elämänsä aikana matkustanut useissa muslimivaltakunnissa ja tavannut useita valtakuntien kuninkaita. Hän ei ollut vierailut vielä Malin kuningaskunnassa ja tavannut Malin sulttaania Mansa Sulaymania.⁴⁰ Tämä on voinut myös olla yksi syy Battutan lähtemiseen Länsi-Afrikan matkalleen. Lisäksi Battuta oli Kairossa vuonna 1326 vieraillessaan hajjinsa aikana kuullut tarinan kaksi vuotta edeltävästä tapahtumasta, Kairossa vierailleesta Malin valtakunnan sulttaanista Mansa Musasta, joka oli käyttänyt seurueineen Kairon basaareilla seurueensa karavaaneilla mukanaan kantanutta käsittelemätöntä kultaa. Tämä nosti tietoisuutta Malin valtakunnasta ja nosti sen arvoa, sekä tärkeyttä afrikkalaisten ja aasialaisten valtakuntien joukossa.⁴¹ Malin valtakunnan maine on siis voinut kiiriä mahdollisesti Battutan korviin ja herättänyt kiinnostusta Saharan eteläpuolisesta islaminuskoisesta valtakunnasta, joka oli rikastunut kullalla.

Läpi aikojen muslimioppineiden matkustamisen tavoitteena oli hankkia uskonnollista tai maallista tietoa.⁴² Battutan Länsi-Afrikan matkan suhteen kumminkin mielestäni uskonnolliset asiat eivät olleet syy matkalle, sillä ne jäävät matkan kerronnassa taka-alalle, lähinnä tarkastelun tasolle. Battutan matka Länsi-Afrikassa tuo esille paljon maallista tietoa ja kuvauksia esimerkiksi Saharan eteläpuolella sijaitsevasta Malin valtakunnasta ja sen asukkaista. Matkustamiseen ei kumminkaan tarvitse aina olla sen syvällisempää syytä, sillä myös kiinnostus uusia asioista kohtaan ja halu oppia jotain uutta riittää. David Waines toteaa tyhjentävästi matkustamisen myös avanneen ajattelulle laajemman ulottuvuuden.⁴³ Kumminkin Battutan tapauksessa on voinut olla pieni osatekijä hänen kyseisellä matkallaan, sillä matka Länsi-Afrikkaan ei mitään oletetuimmin ollut vain Battutan oman uteliaisuuden tulosta.

³⁹ Dunn 2012, 295.

⁴⁰ Dunn 2012, 287.

⁴¹ Dunn 2012, 290.

⁴² Waines 2010, 2.

⁴³ Waines 2010, 2.

1.2 Battutan matkan eteneminen Länsi-Afrikassa ja kaupan kuvaukset

Battutan Länsi-Afrikan matka kohdistui suurimmalta osin neljän nykyisen maan alueelle. Näitä maita ovat Libya, Nigeria, Mauritania ja tärkeimpänä Mali. Battuta vieraili matkallaan monessa kylässä ja kaupungissa, joten koko Battutan Länsi-Afrikan matkan jokaisen yksityiskohdan ja paikan avaaminen lukijalle olisi työlästä ja haastavaa kandidaatintutkielman puitteissa. Tässä luvussa tarkastelenkin siis kaupan perusteella tärkeimpiä kaupunkeja ja tapahtumia kronologisessa järjestyksessä ja ohessa liitän myös Battutan antamia tietoja tutkimuskirjallisuuteen. Liitteessä 1 on kartta Ross E. Dunnin kirjasta *The Adventures of Ibn Battuta – A Muslim Traveler of the Fourteenth Century* (2012), joka kuvaa Battutan matkaa Länsi-Afrikassa, josta Battutan matka kokonaisuudessaan on helpompi hahmottaa. Battutan Länsi-Afrikan osuus hänen Rihlastaan on melko lyhyt, noin 20 sivua, jolloin lukijan on helppo myös itse tutustua matkaan kokonaisuudessaan.

Battuta lähti matkaan Marakeshista ja suuntasi Marinidi dynastian pääkaupunkiin Feziin ja Fezistä Sijilmasaan. Sijilmasan kaupunki oli tärkein ja huomattavin Saharan aavikon reunalla oleva kaupunki, jossa asui iso yhteisö berberi- ja arabikauppiaita. Kaupunki sijaitsi Tafilaltin keitaalla.⁴⁴ Battuta kertoo lähteneensä Sijilmasasta karavaanilla sijilmasalaisten kauppiaiden kanssa ostettuaan aiemmin kaupungista kameleita ja niille ruokaa neljäksi kuukaudeksi.⁴⁵ Matka jatkui Taghazaan, joka oli Länsi-Saharan keskeisin suolakaivoskeskus.⁴⁶ Battuta kuvaa suolakaivosta ja suolan kauppaa niin kauppataravana kuin myös kauppavaluuttana.⁴⁷

Syvennemmälle Länsi-Saharan aavikolle edetessään karvaani, jonka mukana Battuta matkusti päättää palkata takshifin. Battuta selittää, että takshifiksi kutsuttiin ketä tahansa Massufa-heimon miestä, joka palkataan karavaanin toimesta menemään edeltä Walatan kaupunkiin. Hän kantoi mukanaan kirjeitä karavaanilaisilta heidän ystävilleen Walatassa, jotta he varaisivat matkalaisille majapaikat näiden saavuttua. Lisäksi kirjeet saaneet ihmiset tulevat neljän yön matkan karavaania vastaan ja tuovat mukanaan vettä.

⁴⁴ Dunn 2012, 296.

⁴⁵ Battuta 1929, 317.

⁴⁶ Dunn 2012, 297.

⁴⁷ Battuta 1929, 317-318.

Henkilöllä, jolla ei ole ystäviä Walatassa kirjoittaa jollekin kauppiaalle, joka on tunnettu kunnianarvoisesta luonteestaan, joka ottaa täten henkilön tehtäväkseen tehdä samat palvelukset hänelle. Jos takshif menehtyy matkallaan aavikolla, Walatan kaupungissa ei tiedetä karavaanin saapumisesta ja näin kaikki tai suurin osa karavaanilaisista menehtyy aavikolle matkalla Walataan.⁴⁸ Battutan karavaani maksoi Masufa-heimon takshifille 100 kultaista mithqalia ja karavaani pääsikin turvallisesti hänen ansiostaan Walatan kaupunkiin, kun 7 päivän aavikolla matkustamisen jälkeen vastaanottoseurue tuli heitä vastaan.⁴⁹ Takshif oli olennainen osa matkanteon onnistumista Taghazasta Walataniin matkustaville karavaaneille. Hänestä riippui karavaanin selviytyminen aavikolla. Kumminkin takshifin palkkaamisessa oli myös riskinsä, kuten esimerkiksi takshifin eksyminen aavikolla, hänen vetensä loppuminen tai hänen jäämisensä autiomaassa ”pahojen henkien”⁵⁰ saaliiksi. ⁵¹ Kappaleen alussa mainitut Dar al-Islamin suhteet näkyvät hyvin Battutan Länsi-Afrikan matkakertomuksessa, juuri esimerkiksi Battutan mainitsemilla kirjeillä. Pohjoisafrikkalaiset kauppiat ja Maghribin alueen eteläpuolella muslimit tukivat toisiaan Länsi-Afrikassa, juurikin oman kulttuurialueensa ulkopuolella.

Walatanin kaupunkiin saapuessaan karavaanin kauppiat asettivat heidän kantavansa kauppatavarat avoimelle torille, jossa mustat ottivat työkseen vartioida niitä. Kauppiat lähtivät tapaamaan farbaa.⁵² Farba puhutteli heitä tulkin kautta, vaikka kauppiat olivat lähellä häntä, osoittaakseen hänen halveksuntaan heitä kohtaa. Tämän kohtaamisen jälkeen Battuta ilmaisi katumuksensa tulla heidän maahansa (mustien maa), sillä hän ei hyväksynyt heidän huonoja tapojaan ja halveksuntaa valkoisia kohtaan.⁵³ Huomattavaa Battutan kertomassa oli esimerkiksi kauppiaiden kunnioitus Walatassa tapaamalleen farballe. Tämä osoittaa ystävällisten välien pitämistä pohjoisafrikkalaisten kauppiaiden ja kaupan toisen osapuolen, mustien välillä. Battuta kumminkin järkyttyi tulkin käyttämisestä kauppiaiden ja mustien välisessä kohtaamisessa. Battutan suhtautumista ”toisiin”, kuten Länsi-Afrikassa kohtaamiinsa mustiin, on tutkinut esimerkiksi David

⁴⁸ Battuta 1929, 318-319.

⁴⁹ Battuta 1929, 319.

⁵⁰ Battutan mukaan karavaanin matkustamassa autiomaassa Taghazan ja Walatan välillä uskottiin kummittelevan pahoja henkiä. Ne muuttivat takshifin heidän ystäväkseen, sekoittivat hänen mielensä ja hän kadotti suuntansa autiomaassa ja menehtyy. Battuta 1929, 319.

⁵¹ Dunn 2012, 298.

⁵² Farba tarkoittaa englanninkielistä sanaa governor. Dunn, Ross E., 2012, 299. Sanan voi kääntää esimerkiksi kuvernööriksi, maaherraksi, käskynhaltijaksi, johtajaksi tai päälliköksi, mutta Battuta toteaa tässä tapauksessa farba olevan deputy, eli Malin sulttaanin varamies tai sijainen. Battuta 1929, 319.

⁵³ Battuta 1929, 319-320.

Waines. Waines esimerkiksi toteaa, ettei Battuta tuntenut paikallisia tapoja, ja että tulkin käyttö oli paikallinen tapa ja siihen ei liittynyt minkäänlaista halveksintaa.⁵⁴ Tämän perusteella on vaikea sanoa osasiko farba arabiaa vai ei. Kumminkin voimme todeta, että Länsi-Afrikassa puhuttiin muitakin kieliä, kuin arabiaa ja nämä olivat mahdollisesti esimerkiksi alueen alkuperäisväestön omia kieliä. Battuta ei anna suoraa vastausta kaupan kieleen Länsi-Afrikassa, mutta arabiankielisten kauppiaiden kanssa kauppaa käyvät kauppiaiden olisi helppo uskoa oppineen arabiaa kaupankäynnin helpottamisen vuoksi. Battuta kumminkin avaa Walatan kaupungin asukkaiden olevan muslimeja ja noudattavan rukoustunteja, opiskelevan lain kirjoja, sekä opettelevan ulkoa Koraania.⁵⁵ Tämä voi antaa jonkunlaista kuvaa arabiankielen osaamisesta. Walatan asukkaiden ollessa muslimeja ja opiskellessa islamilaista lakia ja Koraania, voidaan olettaa, että osa heistä osasi arabiaa, tai jotkut arabiankielen omaavat yksilöt opettivat heille Koraanin opetuksia heidän omalla kielellään. Kumminkin yhteiskuntaan tarvittiin henkilöitä, jotka osasivat arabiaa, joten on myös todennäköistä, että myös kaupan kieli oli arabia, sillä vuorovaikutus kaupan osapuolten välillä oli tärkeää. Tosin on vaikea sanoa, oliko arabian ensisijainen opettelemisen syy kauppa, vai nähtiinkö se esimerkiksi tärkeänä alueilla asuneiden silmissä esimerkiksi ensisijaisesti islamilaisten tekstien oppimisessa.

Seuraavaksi Battuta suuntasi kohti pääkaupunkia, Malia. Battuta mainitsee, palkanneensa Massufa-oppaan, ja ettei matkaa ole pakollista taittaa seurueen kanssa, sillä tie oli turvallinen.⁵⁶ Dunn huomauttaa, että Mansa Sulaymanin tiukka hallinto Malissa teki matkustamisesta turvallista, sekä ettei matkaja tarvinnut varustautua tähän osuuteen matkaa suurella määrällä tarvikkeita, sillä matkalta oli helppo ostaa ruokaa paikallisilta.⁵⁷ Battuta kertoo, ettei tässä maassa matkustavan matkalaisen tarvitse kantaa mukanaan muonaa, oli se sitten ruokaa tai mausteita, saati kultaa tai hopeaa. Hän ottaa mukaansa vain suolanpaloja, lasihelmiä ja joitakin aromaattisia tavaroita, joilla ostaa tarvitsemansa vierailemistaan kylistä. Kun matkaja saapui kylään, mustien naiset toivat myytäväksi erilaisia ruokia kuten hirssiä, maitoa, kanoja ja paikallisia hedelmiä, papuja ja jyviä, joista matkalainen pystyi ostamaan haluamansa.⁵⁸ Kylien asukkaat tiesivät, että Pohjois-

⁵⁴ Waines 2010, 185.

⁵⁵ Battuta 1929, 321.

⁵⁶ Battuta 1929, 322.

⁵⁷ Dunn 2012, 300.

⁵⁸ Battuta 1929, 322.

Afrikasta saapuvat kauppiaat tarvitsivat ruokaa ja osasivat hyödyntää tilannetta tarjoamalla maksua vastaan ohikulkeville karavaaneille ja matkalaisille ruokaa.

Battutan matka jatkui ja hän vieraili Zagharin kylässä, josta hän mainitsee lyhyesti mustien kauppiaiden, sekä valkoisten Ibadilahkolaisten⁵⁹ asuttaneen kylää ja että kylästä kannetaan hirssiä Walataan. Matkallaan Battuta kohtaa myös Niger-joen, jonka hän sekoittaa Niiliin.⁶⁰ Dunn perustelee sekaannusta muslimimaantieteilijöiden väärinkäsitykseen, jossa oletettiin joenhaaran olevan osa Egyptin Niiliä.⁶¹ Seuraavaksi Battuta saapuu Maliin, jonka sijainnin Dunn toteaa olevan arvoitus, sillä Rihla ei nimeä paikkaa tai anna topografista kuvausta siitä. Tutkijat pitävät mahdollisena, että Malin kaupunki olisi sijainnut esimerkiksi Nianin kylässä.⁶² Battuta toteaa, ettei Malin kaupunkiin päässyt ilman siihen saatua lupaa ja tämän takia hän oli ottanut etukäteen yhteyttä Malin valkoiseen yhteisöön ja pyytänyt heidän apuaan talon vuokraamiseen.⁶³ Waines selittää, että Battutan viittaaminen valkoisiin tarkoitti mitä todennäköisemmin pohjoisafrikkalaisiin muslimeihin, erityisesti marokkolaisiin muslimeihin.⁶⁴ Wainesin kertomat marokkolaiset muslimit olivat mitä todennäköisemmin Marinidi dynastian alueella asuneita muslimeja.

Saavuttuaan Maliin Battuta meni valkoisten kortteliin, jossa hänen yhteishenkilönsä Muhammad ibn al-Faqih oli vuokrannut Battutalle talon. Myöhemmin korttelin muut merkittävät asukkaat tulivat käymään Battutan luona.⁶⁵ Dunn kertoo, että korttelissa elivät maghribilaisia kauppiaita ja oppineita. Hän myös toteaa Battutan mahdollisesti kirjoittaneen kaupungin valkoiselle yhteisölle Walatasta käsin.⁶⁶ Dar al-Islamin suhteet valkoiseen muslimiväestöön korostuivat myös Battutan Malin kaupungin vierailulla ja olivat tärkeä osa Battutan selviytymistä Länsi-Afrikassa. Malin kuningaskuntaa Battutan vieraillessa hallitsi sulttaani Mansá Sulaymán.⁶⁷ Sulaymania edelsi hyvin tunnettu sulttaani Mansa Musan kerrotaan matkustaneen Kairoon saattueineen ja 100 kamelin

⁵⁹ Ibaadiit olivat jäännöksiä islamilaisen vuosisadan tärkeästä puritaanisesta lahkosta. Mainittu lahko on mitä todennäköisemmin ollut M'zabite lahkoon kuuluneita kauppiaita. Battuta 1929, 375. (H. R. A Gibbin avaamat viitteet, 378).

⁶⁰ Battuta 1929, 322.

⁶¹ Dunn 2012, 300.

⁶² Dunn 2012, 301.

⁶³ Battuta 1929, 323.

⁶⁴ Waines 2010, 185.

⁶⁵ Battuta 1929, 324.

⁶⁶ Dunn 2012, 301.

⁶⁷ Battuta 1929, 332.

kanssa, jotka olivat kantaneet käsittelemätöntä kultaa ja käyttäneen kultansa Kairon basaareilla. Mansa ⁶⁸ Musa oli ohikulkumatkalla hajjinsa aikana kohti Mekkaa, joka Dunnin mukaan nosti Malin arvoa Battutan aikana. Battuta oli saanut kuulla tästä vieraillessaan Kairossa 1326 ensimmäisen hajjinsa aikana, ⁶⁹ joka on mahdollisesti herättänyt myös Battutan mielenkiinnon Malin valtakunnan vierailun suhteen, kuten kappaleen alussa mainittiin. Kauppa Pohjois-Afrikan kanssa oli myös vaurastuttanut Malin kuningaskuntaa, jonka loistoa Battuta kuvaa useaan otteeseen. Erityisesti Marinid dynastian aikomukset valloittaa koko Pohjois-Afrikka ja halu kontrolloida Pohjois-Afrikan Saharan läpi kulkevan kaupan pohjoisille pääteasemille Atlantilta Ifriqiyaan asti sai Malin hallitsijoille paljon syytä pitää hyvät välit pohjoisen naapurinsa kanssa.⁷⁰ Huomattavimmin valtakunnan varallisuus näkyi esimerkiksi kullatuissa aseissa ja kalliista kankaista tehdyissä vaatteissa. Battuta kuvaa esimerkiksi Malin sulttaanin, Mansá Sulaymánin järjestämää muodollista kuulemistilannetta, jossa sulttaani istui korokkeella, jota kutsuttiin pempiksi. Se oli verhoitu silkillä, jonka yläpuolella on silkinen paviljonki, jonka huipulla on haukan kokoinen kultainen lintu. Sulttaani oli pukeutunut kultaiseen kallopäähineeseen ja pukeutunut punaiseen samettiseen tunikaan, joka on tehty eurooppalaisilta kankaista, joita kutsutaan mutanfasoiksi. Sulttaanin muusikoilla oli kultaisia ja hopeita kaksikielisiä kitaroita, joita kutsuttiin guimbriseiksi.⁷¹ Silkki ja sametti kuvastavat hyvin 1300-luvun kaupan laajuutta, muslimikauppiaiden verkosto levittyi Länsi-Afrikasta Aasiaan asti, josta esimerkiksi edellä mainittu silkki on hankittu. Battuta oli myös Malin kaupungissa kahden festivaalin aikana, joista saamme kuvan Malin kuningaskunnan loistosta Battutan vierailun aikaan. Sulttaani istui festivaalien päivinä pempissä iltapäivärukouksen jälkeen. Aseenkantajat toivat hänelle upeita aseita, kuten kultaisia ja hopeita nuolikoteloita, miekkoja kultaisilla ja hopeilla tupeilla ja kultaisia ja hopeita nauhoja ja kristallinuijia.⁷² Malin kuningaskunnan vaurastuminen näkyy esimerkiksi kullalla edellä mainituista Battutan kuvauksista kullatuin esinein ja kalliina kankaina, kuten silkinä ja eurooppalaisin kankaina. Myös Rihlamaiseen tapaan valtakunnan rikkauksien ihannointi ja kuvaaminen korostuvat Malin kaupungin kerronnassa.

⁶⁸ Mansa tarkoittaa kuningasta tai sulttaania. Dunn 2012, 290.

⁶⁹ Dunn 2012, 290.

⁷⁰ Dunn 2012, 295.

⁷¹ Battuta 1929, 326.

⁷² Battuta 1929, 328.

Battuta kertoo lähteneensä Malin kaupungista kauppiaan kanssa.⁷³ Samalla hän avaa matkustustapaansa Länsi-Afrikassa. Battuta kertoo matkustaneensa kamelilla, sillä hevoset olivat liian kalliita, ne maksoivat 100 mithqalia⁷⁴. Tämän jälkeen Battuta kertoi saapuneensa leveälle kanavalle, joka virtaa ulos Niilistä (oikeasti Niger-joki) ja kertoo, että kanavan voi ylittää vain veneillä.⁷⁵ Battuta matkusti lähes koko Länsi-Afrikan matkansa kamelikaravaanilla kauppiaiden matkassa. Kamelit olivat parhain vaihtoehto Pohjois-Afrikasta Länsi-Afrikkaan matkustaessa, sillä Pohjois- ja Länsi-Afrikan välissä sijaitsee Saharan autiomaan. Kamelit sopeutuivat aavikko-olosuhteisiin esimerkiksi hevosia, aaseja ja muuleja paremmin, sillä ne jaksoivat kantaa esimerkiksi painavimpia lasteja kuin hevoset tai aasit ja muuleja nopeampia. Lisäksi niillä pystyttiin matkaamaan pitempiä matkoja esimerkiksi keitaalta toiselle, sillä ne pystyivät olemaan kauemmin juomatta. Kameleita tuotiin Pohjois-Afrikkaan Lähi-Idästä noin 3000-2500 ennen ajanlaskun alkua.⁷⁶ Kamelien käyttäminen Pohjois-Afrikasta Saharan läpi Länsi-Afrikkaan oli yksi edellytys kaupankäynnin mahdollistamiselle. Battuta saa ostaa matkansa aikana useampaan otteeseen kameleita, tavaroidensa kuljettamiseksi ja uuden kamelin kuolleen kamelinsa tilalle, sekä saa jopa naaraskamelin Takkedan sulttaanilta lahjaksi.⁷⁷ Kamelit ja karavaanimatkustaminen ovat vahvasti Battutan Länsi-Afrikan kertomuksessa, joka jo osaltaan puoltaa niiden tärkeää asemaa matkustamisessa kuin kaupankäynnissäkin. Kuten Battuta mainitsee, hevoset olivat hyvin arvokkaita. Hevosia käyttivät valtakunnan korkea-arvoiset miehet, joilla ne toimivat edustusratsuina. Battutan toisena matkustustapana Länsi-Afrikassa toimivat lautat ja veneet, joita tarvittiin jokia ylittäessä tai niitä pitkin matkustaessa.

Battutan vierailtua Timbuktussa, jonka kaupankäynnistä hän ei mainitse mitään. Dunn toteaa, että legendaarinen kullin kaupunki ei vielä Battutan vierailun aikana ollut saavuttanut loistoaan, vaan sen nousu Saharan läpikulkevan kaupan pääasemaksi ja islamilaisen oppimisen tapahtui 1400 - ja 1500-luvuilla.⁷⁸ Battuta jatkaa matkaansa pienellä veneellä Niger-joella, jota hän edelleen kutsuu Niiliksi. Hän myös kertoo myös, että joka ilta he nousivat maihin kylissä, jossa he ostivat mitä ikinä tarvitsivat lihan ja

⁷³ Battuta 1929, 331.

⁷⁴ Aavaan mithqalin yksikköä seuraavassa luvussa.

⁷⁵ Battuta 1929, 331.

⁷⁶ Austen 2010, 16,17.

⁷⁷ Battuta 1929, 317, 332-333, 337.

⁷⁸ Dunn 2012, 304.

voin suhteen vaihdossa suolaan, mausteisiin ja lasihelmiin.⁷⁹ Epäselväksi jää, matkustaako Battuta tässä vaiheessa vielä aikaisemmin mainitun kauppiaan kanssa. Vaikka Battuta ei mainitse suoranaisesti Länsi-Afrikan matkakertomuksessaan, myös Niger-joki oli yksi kaupankäyntireitti 1300-luvun Afrikassa. Toki sen suuruudesta ei voi Battutan tekstien pohjalta todeta varmaksi mitään. Se ettei kaupasta mainita Battutan tekstissä suoranaisesti ei automaattisesti kiellä kaupan olemassaoloa. Laajan kaupan Pohjois- ja Länsi-Afrikan välillä ohella voi pienimuotoinen kauppa jää varjoon. Vaikka tämä tutkielma tutkiikin pääosin suuruudessaan isoa, arvokkaimpia kauppavaraita käsittävää kauppaa, on kumminkin tärkeää muistaa, että Länsi-Afrikassa käytiin pienempää kauppaa, joka käsitti esimerkiksi ruokatarvikkeita, kuten edeltävä esimerkki osoittaa. Kauppiaiden ja matkalaisten oli syötävä, joiden tarpeisiin Länsi-Afrikan matkareittien varsien kyläläiset täyttivät pientä osaa kaupasta myymällä ruokatarpeita matkalaisille.

Battuta vieraili Timbukton jälkeen Gaon kaupungissa, joka teki häneen suuren vaikutuksen. Hän kuvasi Gaoa suureksi kaupungiksi, joka Niilin varrella ja ylisti sitä yhdeksi mustien maan hienoimmaksi kaupungiksi. Se oli Battutan kertoi sen myös olevan yksi heidän (mustien) isoimmista ja parhaiten varustelluista kaupungeista, jossa oli saatavilla paljon riisiä, maitoa, kalaa ja inania, joka oli kurkun kaltainen lajike. Gaon asukkaat kävivät kauppaa cowrie-simpukankuosilla ja näin tehtiin myös Battutan mukaan Malissa. Battutan viipyi omien sanojensa mukaan Gaon kaupungissa noin kuukauden, jonka jälkeen hän suuntasi kohti Takkedaa maateitse ison karavaanin kanssa, jonka kauppiat olivat kotoisin Ghamiksen kaupungista.⁸⁰ Vaikka Battuta ei suoranaisesti kuvaa varsinaista kauppaa Gaon kaupungissa hän tuo hyvin esille kauppavaraita, sekä Länsi-Afrikassa käytetyn kauppavaluutan cowrie-simpukankuoret, joihin keskityn seuraavassa luvussa enemmän. Battutan kuukauden pituisen vierailun aikana ei mitä luultavammin ehtinyt tutustua kaupungin kauppaan sen tarkemmin, tai yksityiskohdat kaupasta ovat unohtuneet hänen mielestään Rihlaa koottaessa. Toisaalta Jazayy on voinut pitää cowrie-simpukankuoria kiinnostavana ja viihdyttävänä aiheena, jolloin ne ovat päässeet osaksi Länsi-Afrikan matkan kuvausta.

⁷⁹ Battuta 1929, 333.

⁸⁰ Battuta 1929, 334.

Seuraavaksi Battuta saapui Takkedan kaupunkiin, joka oli viimeinen isompi ja kaupankäynnillisesti merkittävä kaupunki Battutan Länsi-Afrikan matkalla. Takkedassa sijaitsi kuparikaivos.⁸¹ Battuta kertoo, ettei Takkedan asukkailla ollut muuta työtä kuin kauppa. Battuta kertoo heidän matkustaneen joka vuosi Egyptiin ja toivat mukanaan suuria määriä hienoja kankaita ja muita egyptiläisiä tavaroita. Kaupungin asukkaiden elämä yleistä ja helppoa. He kilpailivat keskenään orjista ja palvelijattarista. Battuta myös merkkää saman tapahtuvan myös Malissa ja Walatassa. Tämä jälkeen Battuta kertoo, etteivät takkedalaiset myyneet koskaan koulutettuja naisorjia, tai jos myyvät, naisista joutui maksamaan korkean hinnan.⁸² Takkedan asukkaat olivat ilmiselvästi vaurastuneet kaupallaan, Battutan kuvauksesta voidaan päätellä, että Takkedasta saatiin ainakin kuparia, orjia ja erilaisia kankaita. Battuta kertoo halunneensa ostaa koulutetun naisorjan ja kuvaa Takkedan reunoilla sijaitsevan kuparikaivoksen toimintaa.⁸³ Takkedan kuparikaivosta ja kuparia käsittelen tarkemmin seuraavassa luvussa.

Battuta lähti Takkedasta karavaanin matkassa, jolla oli mukana 600 naisorjaa. Saavuttuaan Haggarin maahan karavaani joutui maksamaan berberiheimolle läpikulustaan kankaanpalasia ja muita tavaroita.⁸⁴ Karavaanien matkaamisessa oli aina riskinsä ja karavaanit saattoivat joutua maksamaan joitakin alueita hallinneille heimolle turvallisesta läpikulusta tai pahimmassa tapauksessa taistelemaan heitä vastaan.⁸⁵ Battuta matkasi Sijilmasan kaupungin kautta takaisin Feziin sulttaanin hoviin ja asettui sinne.⁸⁶

⁸¹ Battuta 1929, 335.

⁸² Battuta 1929, 335.

⁸³ Battuta 1929, 336.

⁸⁴ Battuta 1929, 338.

⁸⁵ Austen 2012, 38.

⁸⁶ Battuta 1929, 337-339.

2. Kauppatavarat ja käyntivaluutat 1300-luvun Länsi-Afrikassa Battutan matkan perusteella

Battutan Länsi-Afrikan matkakertomusta lukiessa huomataan Battutan kiinnittävän huomiota kauppatavaroihin ja paikallisiin kaupankäyntivaluuttoihin. Tämä voi yksinkertaisesti selittää esimerkiksi Battutan matkustamisesta karavaanilla kauppiaiden matkassa, jolloin Battuta pääsi tarkastelemaan eturivin paikalta kaupankäyntiä Länsi-Afrikassa muslimien ja mustien välillä omien matkallaan tekemiensä tarpeellisten ostotensa ohella. Koska jotkin kauppatavarat olivat myös osittain kauppavaluuttoja, käsittelen samalla myös niiden arvoa kauppavaluuttana Battutan antamien kuvausten pohjalta. Kaupankäynnin kehittyessä yleisimmistä vaihtokaupantuotteista tuli valuuttoja Länsi-Afrikkalaisessa kaupassa, näitä olivat esimerkiksi suola, kupari, kankaanpalaset.⁸⁷ Erilaisia kauppatavaroita ja kauppavaluuttoja löytyi keskiaikaisessa Länsi-Afrikassa runsaasti. Kaikkien niiden käsittely olisi hyvin haastavaa tämän tutkielman puitteissa, joten keskityn tässä työssä vain Battutan mainitsemiin kauppatavaroihin ja kauppavaluuttoihin, sekä isoimpiin kauppatavaroihin, jotka hän on jättänyt mainitsematta, kuten esimerkiksi norsunluuhun. Ennen esimerkkeihin menemistä on syytä todeta, että vanhin kaupankäyntimuoto myös Länsi-Afrikassa oli perinteisesti vaihtokauppa.

2.1 Arvometallit

Kulta oli 1500-luvulle asti kaikista tärkein Saharan läpikulkevan kaupan tuote.⁸⁸ Keskiaikaisessa Välimeren ympäristössä oli tarvetta kullalle, josta haluttiin tehdä kolikoita. Saharan läpikulkevan kultakaupalla oli suuri vaikutus keskiaikaisen Euroopan talouteen, sillä kullalla ostettiin erilaisia tuotteita Intiasta ja Kiinasta, kuten esimerkiksi mausteita ja kalliita kankaita, sillä eurooppalaisille tuotteille siellä ei juurikaan ollut tarvetta.⁸⁹ Kulta oli siis toivottua kaupankäyntivaluutaa keskiajalla niin Afrikassa, Euroopassa kuin Aasiassakin asti.

⁸⁷ Levtzion 1977, 388.

⁸⁸ Austen 2012, 27.

⁸⁹ Austen 2012, 30.

Battuta mainitsee useasti Länsi-Afrikan matkapäiväkirjassaan yksikön **mithqal**. Suurista summista ja etäisyyksistä puhuttaessa kauppaa käytiin Pohjois-Afrikan alueiden kanssa mithqaleilla. Mithqal oli mittayksikkö, jota käytettiin kullalla maksaessa. Yksi mithqal oli painoltaan 4.25-4.75 grammaa kultaa ja sitä vastaava kolikko oli kultainen dinari.⁹⁰ Battuta ei kumminkaan mainitse kertaakaan Länsi-Afrikan matkapäiväkirjassaan dinareita. Tämä voi yksinkertaisesti johtua esimerkiksi siitä, että Battuta piti kultaista dinaria niin sanotusti itsestäänselvyytenä tai kultaisten dinareiden sijasta Länsi-Afrikassa voitiin käyttää myös jalostamatonta kultaa tai Battutan mainitsemaa kultapölyä.⁹¹ Toisaalta, mithqal yksikössä puhuttaessa kultadinarien mainitseminen ei olisi myöskään tarpeellista. Malediivien vierailuaan päiväkirjassaan hän kumminkin mainitsee kultaiset dinarit osaksi cowrie-simpukankuorien kauppaa-arvoa Malissa ja Gaossa.⁹² Tällä tiedon määrällä on kumminkin vaikea tehdä yleistyksiä kultaisen dinarin käytöstä Länsi-Afrikassa 1300-luvulla, sillä aihe vaatii astetta syvempää tutkimusta kyseisestä aiheesta. Kulta oli selvästi halutuin ja havitelluin arvometalli muslimikauppiaiden silmissä ja Länsi-Afrikassa sitä oli runsaasti.⁹³ Battuta mainitsee mithqalit hyvin useasti tavaroiden hinnoista puhuttaessa, joten voidaan olettaa, että Länsi-Afrikassa kauppaa käyville kauppiaille arvometalleista juuri kulta oli kaikista merkittävin ja mieluisin kauppavaluutta.

Kupari oli yksi merkittävimmistä kauppatarvotteista 1300-luvun Länsi-Afrikassa.⁹⁴ Näin myös kupari oli eräs Battutan Länsi-Afrikan matkallaan kohtaama kauppatarvotte, että kaupankäyntivaluutta. Battuta vieraili Länsi-Afrikan matkansa loppupuolella Takeddan kaupungissa, jonka laitamalla sijaitti kuparikaivos. Battuta kuvasi kuparin työstöprosessin tarkkaan. Malmi kaivettiin maasta, ja sen jälkeen se vietiin valettavaksi kaupunkiin. Työn tekivät nais -ja miesorjat. Sen jälkeen ne muovattiin puolentoista vaaksan⁹⁵ pitkiksi, ohuiksi ja paksuiksi tangoiksi. Paksuja kuparitankoja myytiin suhteessa 400 tankoa/mithqal ja ohuita puolestaan 600-700 tankoa/mithqal.⁹⁶ Battuta avaa myös kuparitankojen kaupankäyntivaluutta-arvoa Takeddassa kertomalla, että

⁹⁰ Levtzion 1977, 388.

⁹¹ Battuta 1929, 318

⁹² Battuta 1929, 243.

⁹³ Dunn 1996, xxv.

⁹⁴ Niane 1984, 618.

⁹⁵ Vaaksa on mittayksikkö, jossa yksi vaaksa on levitetyn kämmenen peukalon ja etu- tai keskisormen päiden väli pituusmittana, n. 20-25cm. Suomisanakirja.

⁹⁶ Battuta 1929, 336.

kupari toimi myös heidän kaupankäyntivaluuttana, ohuilla tangoilla he ostivat lihaa ja polttopuuta ja paksuilla tangoilla nais- ja miesorjia, hirssiä, voita ja vehnää.⁹⁷

Kuparia pystyttiin siis käyttämään niin orjien kuin ruokatarpeiden ostoon. Suurempien ostosten ja määrien hankkimiseen käytettiin paksuja kuparitankoja, kun taas pieniin hankintoihin käytettiin puolestaan pieniä kuparitankoja. Battuta kertoo kuparin kulkeutuneen kauppiaiden matkassa Tagaddan kaupungista Gobiriin, Zaghawaan ja Bornuun.⁹⁸ Battutan kuvaus Takkedan kuparikaivoksesta on tärkeä, sillä se on tarkin kuvaus Takkedan kuparikaivoskaupungista.⁹⁹ Kuparikaivoksen omistaminen 1300-luvulla oli taloudellisesti merkittävää.¹⁰⁰ Takkedan rikastuminen perustana voi hyvinkin olla tuottoisa kuparikauppa sen muiden kauppatavaroiden lisäksi, sillä siitä kaupunki on jäänyt tietoon historiankirjoissa. Etsiessäni työhön tietoa kuparista, sen tuottamisesta Länsi-Afrikassa ja Takkedasta lähteeni ajautuivat useaan otteeseen Battutan kuvaukseen Takkedan kuparikaivoksesta, joka viittaa Battutan Länsi-Afrikan matkakertomuksen tärkeyteen tietolähteenä Länsi-Afrikan kuparikaupasta, sekä kuparin valmistuksesta.

2.2 Suola

Suola oli myös tyypillinen kaupankäyntivaluutta Länsi-Afrikassa 1300-luvulla. Suolaa kuljetettiin suolalaattoina Saharan suolakaivoksilta kohti etelää, Sudanin alueelle saakka kamelikaravaaneilla.¹⁰¹ Sudanilaiset kauppiaat ostivat aavikon suolaa ja veivät sen syvälle Länsi-Afrikkaan ja myivät sitä kultaa vastaan.¹⁰² Battuta kertoo mustien käyttävän suolaa kaupankäyntivaluuttana, niin kuin kultaa ja hopeaa käytettiin muualla. Suola leikattiin pieniksi paloiksi ja sillä voitiin ostaa ja myydä. Kauppaa käytiin Taghazassa kaikessa halpamaisuudessaan, valtavissa määrissä kultapölynä sentnereinä¹⁰³.¹⁰⁴

⁹⁷ Battuta, Ibn 1929, 336.

⁹⁸ Battuta, Ibn 1929, 336.

⁹⁹ Fisher, H. J. 1977, 279.

¹⁰⁰ Niane, D. T. 1984, 618.

¹⁰¹ Dunn 2012, 293.

¹⁰² Austen 2010, 40.

¹⁰³ Sentneri eli hundredweight, on painoltaan noin 50kg riippuen mistä maasta mittayksikköä tarkastellaan. English Oxford Living Dictionaries.

¹⁰⁴ Battuta 1929, 318.

Battutan mainitsemassa Teghazzan kylässä, joka sijaitsi keskellä hiekka-aavikkoa, sijaitsi myös suolakaivos. Massúfa heimon orjat kaivoivat aavikolta ylös suolalaattoja, joita kamelit jaksoivat kantaa kaksi kerrallaan. Mustat tulivat hakemaan suolaa Teghazzasta maahansa. Battutan mukaan Iwálatanissa kuormalla suolaa saa 9-10 mithqalia, Malissa puolestaan 20-30 tai jopa 40.¹⁰⁵ Massufat hallitsivat suolakauppaa Maghribin ja Sudanin välillä.¹⁰⁶ Suolakauppa oli siis kannattavaa ja sillä oli kysyntää 1300-luvun Länsi-Afrikassa. Teghazzan suolakaivokset toimittivat suolaa Länsi-Sudanin alueelle.¹⁰⁷ Suola oli hyvin kallista. Suola oli erittäin kysyttyä Sudanin viljelyalueilla, sillä alueen ihmiset ja eläimet alistuivat siellä kuumalle trooppiselle ilmastolle, jonka myötä ihmisen tai eläimen hikoillessa heidän kehoistaan poistui paljon suolaa. Sudanin alueella ei juurikaan ollut elintärkeää suolaa korvaavia tai sisältäviä aineita, mutta suolaa oli mahdollista saada tiettyjä kasveja polttamalla ja syömällä niiden tuhkaa.¹⁰⁸ Kiertäville kauppiaille suola pystyi olemaan esimerkiksi pientä vaihtorahaa.¹⁰⁹ Battuta kuvaa myös Länsi-Afrikan matkansa edetessä ruuan ostamista suolalla pienissä kylissä.¹¹⁰ Esimerkiksi kultaa ei tarvinnut ostaa kauppatavaroilla, jotka oli raahattu aavikon läpi, vaan esimerkiksi hyödykkeillä, joista eräs oli juuri suola.¹¹¹

2.3 Cowrie-simpukankuoret

1300- luvulla Sudanin alueella rahana käytettiin myös simpukankuoria. Ostoksia voitiin maksaa cowrie-simpukankuorilla, jotka olivat käytössä myös Intiassa. Ne olivat peräisin Malediivien saarilta, jossa niitä kerättiin halvalla hinnalla. Tämän jälkeen niitä tuotiin hyvin säännösteltyinä määrinä Saharan läpi kulkevin karavaanien matkassa 1500-luvulle asti.¹¹² Simpukankuoret kuljetettiin Länsi-Afrikkaan Egyptin ja Pohjois-Afrikan kautta.¹¹³ Battuta mainitsee, että maghribilaiset kauppiat saivat paljon voittoa kyseisten simpukankuorten tuonnista.¹¹⁴ Cowrie-simpukankuorista tuli 1300-luvulta eteenpäin

¹⁰⁵ Battuta 1929, 317-318.

¹⁰⁶ Niane 1984, 154.

¹⁰⁷ Niane 1984, 617.

¹⁰⁸ Austen 2012, 16.

¹⁰⁹ Niane 1984, 618.

¹¹⁰ Battuta 1929, 322-333.

¹¹¹ Austen 2012, 30-31.

¹¹² Austen 2010, 46.

¹¹³ Levtzion 1977, 388.

¹¹⁴ Fage 1977, 448.

levinnein valuutta sudanilaisissa valtakunnissa.¹¹⁵ Battuta mainitsee matkapäiväkirjassaan cowrie-simpukankuorivaluutan Gaon kaupungissa, ja kertoo Gaon kaupungin asukkaiden käyttäneen sitä kaupanteossa.¹¹⁶

Battuta mainitsi myös Malediivien saaria käsittelevässä osassa matkapäiväkirjassaan cowrie-simpukankuorten käytöstä mustien maassa ja kertoo, että Malissa ja Gaon kaupungissa niiden suhde kultaiseen dinariin oli 1,150.¹¹⁷ Battuta muistelee edellä matkapäiväänsä kirjoittaessaan Malediivien matkansa kohdalla myös cowrie-simpukankuorten käyttöä Länsi-Afrikan Malissa ja Gaossa, sekä tiedostaa niiden matkanneen Malediiveilta Länsi-Afrikkaan asti. 1300-luvulla Sudanin valtakuntien kautta cowrie-kuoret levisivät muualle Afrikkaan. Battutan mukaan Gaon ja Malin kaupungeissa itse ostaminen tapahtui cowrie-kuorilla.¹¹⁸ Tiedetään, että cowrie-kuoret ovat olleet käytössä vaihdon välineenä 1000-luvulta lähtien Egyptin ja Sudanin välisessä kaupankäynnissä. Kuoria käytettiin esimerkiksi ornamentteihin ja rihkamahelyjen tekoon.¹¹⁹ Cowrie-simpukankuorten käytön uskotaan olevan yhteydessä esimerkiksi Malin kuningaskunnan poliittiseen yhteyteen, sekä valtion rakentamiseen. Cowrie-kuoret sopivat parhaiten kaupankäynnin valuuttana esimerkiksi ruuan ja muiden hyödykkeiden ostamiseen ja myymiseen lokaalissa-, sekä aluekaupassa.¹²⁰ British Museumin esitys *The Wealth in Africa – The Money In Africa* antaa esimerkkejä hyvistä kaupankäyntivaluutan ominaisuuksia Afrikassa, joista suurin osa osuu myös hyvin cowrie-simpukankuorten käyttämiseen Länsi-Afrikan kaupankäynnissä. Cowrie-simpukankuoret olivat esimerkiksi kevyitä ja helppo kantaa, kestäviä, hyviä pienten ostosten tekoon, vaikeita väärentää ja helppoja hankkia. Kumminkin maghribilaiset kauppiat esimerkiksi hallitsivat niiden määrää Länsi-Afrikan alueella kaupallaan Länsi-Afrikassa, kuten edellä mainittiin. Ne olivat myös kauniita ja puoleensavetäviä, sekä maailmanlaajuisesti hyväksytyjä, käytettiinhän niitä Intiassa¹²¹ asti.¹²² Myös Ralph A. Austen toteaa teoksessaan *Trans-Saharan Africa in World History*, että cowrie-simpukankuorilla oli uniikki etulyöntiasema valuuttana, sillä ne olivat halpoja, pieniä, kestäviä, sekä vaikeita

¹¹⁵ Fage 1977, 448.

¹¹⁶ Battuta 1929, 334.

¹¹⁷ Battuta 1929, 243.

¹¹⁸ Battuta 1929, 334.

¹¹⁹ Hrbek 1977, 91, 92.

¹²⁰Levtzion 1977, 388.

¹²¹ Dunn 2012, 292.

¹²² The British Museum 08/2010.

jäljitellä. Ne olivat myös helppoja pienien ostosten tekemiseen ja niillä oli helppo maksaa kauppapaikoilla tuntemattomien kanssa käydyssä kaupassa pieniä ostoksia ja palveluksia vastaan. Tällaisia olivat esimerkiksi ruoka, erilaiset hovit tai tavaroiden kuljettaminen.¹²³

2.4 Kankaat

Battuta kiinnittää Länsi-Afrikan matkallaan erityistä huomiota kankaisiin. Hienot kankaat vaikuttavat olevan yksi vaurauden merkki Battutalle, sillä hienot kankaat olivat kalliita ja vaikeita hankkia. Toinen mahdollisuus on, että Jazayy on esimerkiksi halunnut värittää Battutan Länsi-Afrikan matkaa viihdyttävämmäksi mielenkiintoisin ja ylväin kuvauksin niin Malin kuninkaasta ja tämän hovista, niin kuin muistakin Battutan vierailemista paikoista. Hienot kankaat ovat hyvinkin voineet olla Jazayyn mielestä osa tämän kuvan luomista eksoottisesta muslimivaltakunnasta. Rihlaa lukiessa myös eksoottisen valtakunnan asukkaiden pukeutuminen kiinnosti lukijaa.

Battuta kertoo, että Walatan asukkailla, jotka kuuluivat maffusa-heimoon, vaatteet oli tehty hienosta egyptiläisestä kankaasta.¹²⁴ Malissa, Mansa Sulaymanin hovissa, Battuta kuvaa sulttaanin vaatteiden olleen samettinen punainen tunika, joka oli tehty eurooppalaisista kankaista, joita kutsuttiin mutanfasoiksi. Myös sulttaanin korookkeen verhoilussa oli käytetty esimerkiksi silkkiä.¹²⁵ Timbuktussa puolestaan kaupungin johtaja Farba Musalla oli värjätystä kankaasta tehdyt vaatteet¹²⁶, joka oli ehkä Battutan mielestä mainitsemisen arvoista, sillä se poikkesi muiden pukeutumistyylistä. Takkedassa puolestaan Battuta kuvasi kaupungin asukkaiden tuovan Egyptistä hienoja kankaita¹²⁷, joista osan asukkaat myivät mahdollisesti eteenpäin ja näin Takkedan kaupunki vaurastui.

Koska kankaat olivat arvostettuja ei ole ihme, että ne toimivat myös Battutan vierailemassa Länsi-Afrikassa kauppavaluuttana. Battuta mainitsee Länsi-Afrikan matkansa loppupuolella ottaneensa Takkedan ja Tawatin kaupungin väliselle matkalleen mukaansa seitsemän päivän muonat, sillä maissia ei ollut kyseisen matkan aikana

¹²³ Austen 2010, 47.

¹²⁴ Battuta 1929, 320.

¹²⁵ Battuta 1929, 326.

¹²⁶ Battuta 1929, 333.

¹²⁷ Battuta 1929, 335

saatavissa. Saatavilla oli vain lihaa, maitoa ja voita, jotka maksettiin kankaan palasilla.¹²⁸ Battuta kertoo myös matkansa loppupuolella saapuneensa karavaanin kanssa Haggariin, jotka ovat berberiheimo, joille karavaanin oli maksettava läpikulukorvaus kankaan palasina ja muina tavaroina jatkaakseen matkaa.¹²⁹ Molemmat tapahtumat tapahtuivat Länsi-Afrikkaa ja Pohjois-Afrikkaa erottavalla Saharan hiekka-aavikolla. Kankaan tuottamiseen itse aavikolla oli mahdotonta, joten sitä piti tuoda muualta aavikolla asuvia ihmisiä varten. Tämä voi olla yksi syy miksi kankaasta tuli valuutta alueilla, jossa sitä ei ollut saatavilla. Kangasta voitiin tarvita esimerkiksi vaatteiden valmistukseen. Kuten on käynyt ilmi, Länsi-Afrikkaan tuotiin paljon kankaita esimerkiksi Egyptistä, sillä niille oli kysyntää riitti kysyntää malilaisen ylhäisön piireissä. Kalliit kankaat ja esimerkiksi niistä tehdyt vaatteet viittasivat vaurauteen ja korkeaan sosiaaliseen asemaan. Egyptiläiset -ja eurooppalaiset kankaat, sekä silkki viittaavat laajaan kauppaan 1300-luvulla, jonka muslimien Aasiaan asti ulottuva vaikutusalue mahdollisti.

2.5 Orjat

Orjakauppaa sivutaan Battutan Länsi-Afrikkaan kohdistuneen matkan kerronnassa. Orjia töissä Battutan mukaan niin Tegahzazan suola- kuin myös Takkedan kaivoksella.¹³⁰ Orjat olivat siis fyysistä työvoimaa, mutta heitä toimi myös esimerkiksi sotilaina Malin sulttaanin hovissa¹³¹, sekä korkea-arvoisten henkilöiden palvelijoina. Esimerkiksi Mansa Sulaymanin tulkilla oli Battutan mukaan 100 naisorjaa.¹³² Battuta sai myös vieraanvaraisuuslahjaksi erään kaupungin (jonka nimen Battuta oli unohtanut) johtajalta, Farba Sulaymanilta, nuoren pojan. Battuta kertoo, että poika, jonka hän sai, oli edelleen hänen matkassaan.¹³³ Poikaorja oli siis matkustanut Battutan kanssa takaisin Marinid-dynastian pääkaupunkiin, Feziin asti.

Mielenkiintoisin kuvaus orjakaupasta Battutan Länsi-Afrikan matkakertomuksessa on Takkedan kaupungissa, josta Battuta mainitsee naisorjat. Battuta kertoo, etteivät kaupungin kauppiat myyneet koskaan koulutettuja naisorjia tai niitä myydessään

¹²⁸ Battuta 1929, 337.

¹²⁹ Battuta 1929, 338.

¹³⁰ Battuta 1929, 317, 336.

¹³¹ Battuta 1929, 326.

¹³² Battuta 1929, 328.

¹³³ Battuta 1929, 334.

naisorjien hinta oli korkea. Myös Battuta oli kiinnostunut ostamaan koulutetun naisorjan, mutta hänellä oli vaikeuksia löytää sopivaa myytävänä olevaa naisorjaa. Kun hän vihdoinkin löysi 25 mithqalin hintaisen naisorjan ja osti hänet, naisorjan myyjä tuli katumanpäälle. Battuta suostui purkamaan kaupan, kun naisorjan myyjä löysi hänelle uuden myyjän, jolta Battuta voisi ostaa uuden koulutetun naisorjan. Kumminkin uusi myyjä katui myös myöhemmin kauppvoja, ja pitkän anelun ja myyjän vihamielisen käytöksen jälkeen Battuta suostui perumaan kaupat hänen kanssaan. Battutan koulutetun naisorjan hankkiminen ei siis onnistunut.¹³⁴ Takkedasta lähdettyään Battuta matkusti naisorjakaravaanin mukana, jossa orjia oli noin 600.¹³⁵ Battutan kertoma informaatio orjakaravaanista on tärkeä, sillä se kertoo meille, kuinka monta orjaa yksi karavaani esimerkiksi pystyi siirtämään Maghribiin ja kuinka orjakaupan tarkoitus tarjota tiettyihin asioihin erikoistuneita palvelijoita berberiarabi aristokraateille.¹³⁶

Orjien mainitseminen Rihlassa Länsi-Afrikan matkan kohdalla on takana monia syitä. Yksi niistä voi olla juuri informaation antaminen. Rihla oli suunnattu Abu Inanin hoville, jolla oli mitä luultavammin myös Länsi-Afrikasta tuotuja orjia ja Battutan Länsi-Afrikan osa Rihlassa on voinut valottaa heille orjiensa alkuperästä. Orjat olivat myös osa muslimikulttuuria ja ne nähtiin myös varallisuuden merkkinä, joka näkyy esimerkiksi Battutan kertomana Takkedan kaupungin asukkaiden keskinäisenä kilpailuna orja ja palvelijatar määrällä.¹³⁷

2.7 Muut kauppatavarat ja kauppavaluutat

Länsi-Afrikasta muslimikauppiat hankkivat Pohjois-Afrikkaan keskiajalla myös tärkeimpien, edellä mainittujen tuotteiden lisäksi esimerkiksi strutsin sulkia, kolapähkinöitä, hartsia ja vuotia. Näitä tuotteita saatiin Länsi-Afrikan ruohoalueilta tai trooppisista metsistä. Näitä tuotteita vaihdettiin Pohjois-Afrikasta ja Välimeren alueelta tuotuihin tuotteisiin kuten tekstiileihin, kirjoihin, paperiin, miekkoihin, rautaesineisiin, hajuvesiin, koruihin, mausteisiin, vehnään ja kuivattuihin hedelmiin.¹³⁸ Esimerkiksi Sijilmasan kaupunki osti edellä mainittujen tuotteiden lisäksi suolaa, hevosia, kuparia ja

¹³⁴ Battuta 1929, 335-336.

¹³⁵ Battuta 1929, 337.

¹³⁶ Niane 1984, 619.

¹³⁷ Battuta 1929, 335.

¹³⁸ Dunn, 2012, 292.

muuta tavaroita Välimeren alueelta.¹³⁹ Tämän jälkeen oletetusti kauppatarat vietiin Länsi-Afrikkaan kauppakaravaanien matkassa.

Battuta mainitsee lasihelmet pariin otteeseen matkustaessaan Länsi-Afrikassa pieniä ostoksia tehtäessä. Battuta kertoo, että lasihelmiä käytettiin esimerkiksi ruuan ostamiseen pienissä kylissä.¹⁴⁰ Battuta käytti lasihelmiä mitä luultavimmin itse, sillä hän käyttää toisen kerran lasihelmet mainitessaan kerronnassaan sanaa ”me”. Tietoa lasihelmistä ei löydy juurikaan Länsi-Afrikan historiasta, mutta niistä löytyy useita mainintoja keksi-Afrikan arkeologisissa kaivauksissa, esimerkiksi Suur-Zimbabwen rauniokaupungista, joka viittaa itäisen Afrikan rannikkokauppaan 1300-luvulla.¹⁴¹ Battuta kuvaa lasihelmien käyttöä pienissä kylissä, joten ne eivät mitä luultavammin olleet niin isossa roolissa Länsi-Afrikan kaupassa, tai Battuta ei sattunut törmäämään niiden käyttöön isommissa kaupungeissa. Kumminkin lasihelmivaluutan maininnat loistavat olemattomuudellaan Länsi-Afrikan käyttämässäni tutkimuskirjallisuudessa valuuttojen joukossa Battutan mainintoja lukuun ottamatta.

Battutan on todettu olleen kiinnostunut ruokapöydän antimista.¹⁴² Hän kuvaa Länsi-Afrikan matkallaan ruokakulttuuria ja tärkeimpiä elintarvikkeita, sekä niiden ostoprosessia. Esimerkiksi taatelit ja hirssi mainitaan useampaan otteeseen Rihlan Länsi-Afrikan matkaosuudessa.¹⁴³ Alueilla, jossa ruuantuotanto oli haastavampaa tai mahdotonta, ruokaa tuotiin muualta. Tällainen alue oli esimerkiksi Saharan autioma. Battuta kuvaa esimerkiksi matkansa loppupuolella Budan kylää, jossa ei hänen mukaansa ole muuta kuin hiekkaa. Kylässä ei ollut viljelykasveja, oliiviöljyä, saati voita, joten kaikki nämä piti tuoda kylään Magribista asti.¹⁴⁴ Battuta kertoo myös, että esimerkiksi Teghazzaan jouduttiin hirssiä mustien maasta, sekä taateleita Sijilmasasta ja Wadi Draasta.¹⁴⁵ Edellisessä pääluvussa mainittiin myös karavaanilla matkustaneiden kauppiaiden ruuan ostaminen kylissä, jossa voidaan huomata ruoan tarjolla olemisen tärkeys Pohjois-Afrikan ja Länsi-Afrikan välillä. Kumminkaan tässä työssä en syntynyt ruokakuvauksiin muutamaa mainintaa enempää, sillä se on hyvin laaja aihe. Tärkeintä

¹³⁹ Dunn 1994, xxv-xxvi.

¹⁴⁰ Battuta 1929, 322,333.

¹⁴¹ Fanga 1984, 540.

¹⁴² Waines 2012, 67.

¹⁴³ Esim. Battuta 1929, 317.

¹⁴⁴ Battuta 1929, 338.

¹⁴⁵ Battuta 1929, 317.

mielestäni ruoan osalta oli mainita sen olleen myös osa niin Pohjois-Afrikan ja Länsi-Afrikan kauppaa, kuten myös alueellisesti esimerkiksi Länsi-Afrikassa matkanneille muslimikauppiaille.

Battuta ei mainitse Länsi-Afrikan matkapäiväkirjassaan esimerkiksi norsunluuta. Se oli kumminkin yksi berber-arabialaiskauppiaiden himoitsemista kauppavaroiden kullan ohella, sillä ne olivat suosittuja Arabiassa ja Intiassa, koska ne olivat helpommin työstettäviä kuin intialaisten norsujen.¹⁴⁶ Battutan tiettyjen kauppavaroiden kohtaamattomuus tai mainitsemattomuus voi johtua monesta syystä. Battuta ja Jazayy ovat voineet pitää joitakin kauppavaroita toisia arvokkaampina ja maininnan arvoisina tai sitten Battuta on yksinkertaisesti voinut myös unohtaa inhimillisesti mainita tiettyjä kauppavaroita. Toinen vaihtoehto on, että Battutan käyttämällä matkustusreitillä Länsi-Afrikassa on esiintynyt erityisesti tiettyjä kauppavaroita, esimerkiksi kuparikaivos ja suolakaivos, jonka takia ne ovat saaneet osakseen Battutan huomion. Battuta käyttikin 1300-luvulla Malin valtakunnan ollessa loistossaan Länsi-Afrikassa yleisintä matkustusreittiä, jota käyttivät berberitaustaiset arabikauppiat. Länsi-Afrikassa oli olemassa myös toinen reitti, joka kulki Timbuktusta Kayrawáan Wargalan kautta, jota käyttivät Malista lähteneet pyhiinvaeltajat.¹⁴⁷ Pyhiinvaeltajat olivat mitä todennäköisimmin islaminuskoon kääntyneitä alkuperäisasukkaita, sillä Malin valtakuntaan oli levinnyt tunnetusti islaminusko maghribilaiskauppiaiden välityksellä.

¹⁴⁶ Niane 1984, 620.

¹⁴⁷ Niane 1984, 620.

Loppulause

Battutan matka Länsi-Afrikkaan herätti minussa paljon pohdintaa. Ensimmäkin yleisen historian teoksissa suurin osa 1300-luvun kauppaa kuvaavissa osiossa mainittiin Battutan Länsi-Afrikan matka tai siihen viitattiin. Tämä tarkoittaa Ross E. Dunnin puhuneen totta Battutan Länsi-Afrikan retken tärkeydestä Länsi-Afrikan 1300-luvun historian kerronnassa. Battutan antamat tiedot 1300-luvun Länsi-Afrikan kaupasta, kaivoksista ja Malin valtakunnan loistosta ovat tärkeä lähde 1300-luvun Länsi-Afrikan historiankirjoituksessa. Myös erityisesti Battutan maininnat erilaisista kauppavaluutoista ja niiden käytöstä tuovat uutta kuvaa 1300-luvun Pohjois-Afrikan ja Länsi-Afrikan kaupasta.

Battutan Länsi-Afrikkaan matkustaminen ei todennäköisesti ollut hänen oma päätöksensä vaan Battutaa suurempi auktoriteetti, Marinidi dynastian sulttaani Abu Inanilla, oli mitä todennäköisemmin ainakin jonkunlainen rooli Battutan Länsi-Afrikan toteutumisessa. Tätä väitöstä tukevat Battutan maininta sulttaanin yhteydenpidosta häneen Länsi-Afrikassa. Tämä myös mielestäni osaltaan argumentoida, että Battutan Länsi-Afrikan matka ei ole keksitty. Jää hyvin avoimeksi, ovatko sulttaani ja Battuta pitäneet Battutan Länsi-Afrikan matkan aikana enemmän yhteyttä toisiinsa. Jos näin on mahdollisesti käynyt, herää kysymys, miksi Battuta on salannut matkansa syyn. Rihlan päättyminen sulttaania ylistäen puoltaa myös hänen käskynsä koota Battutan Rihlan ohella lisäksi Inanin vaikutusta Battutan Länsi-Afrikan matkan toteuttamiseen. Battuta oli jo mitä todennäköisemmin etukäteen tietoinen Malin valtakunnasta aiempien matkojensa pohjalta, joilla hän oli mahdollisesti kuullut tarinan Malin edellisestä sulttaanista, Mansa Musasta.

Battuta on saanut päättää itse Länsi-Afrikan matkansa suhteen, mitä siitä kertoo ja mitä jättää kertomatta, sekä sen mikä on ollut Rihlan osalta tärkeää tietoa. Lisäksi Jazayy Rihlan kokoajana ja toimittajana on saanut vaikuttaa, mikä on ollut Battutan Länsi-Afrikan matkassa kertomisen ja kuvailemisen arvoista. Ohessa hän on mahdollisesti rihlamaiseen tapaan värittänyt Battutan matkakertomusta lukijalle viihdyttävämpään muotoon. Tämä voi näkyä hyvin esimerkiksi Malin valtakunnan kuvaamisessa, kuten Malin rikkauksien, erityisesti kullan, korostamisessa.

Selvää on, että 1300-luvulla Pohjois-Afrikka, silloinen Maghrib, hallitsi Länsi-Afrikan tavaravirtoja ulos Länsi-Afrikasta niin itsellensä kuin esimerkiksi eurooppalaisille, jotka kaipasivat esimerkiksi kultaa rahatalouteensa. Kaupasta vaurastuivat myös esimerkiksi Malin valtakunnan sulttaani ja sen pienempien alueiden hallitsijat, joka näkyi esimerkiksi erilaisten arvokankaitten ja hevosten tuonnilla Länsi-Afrikkaan. Molemmat osapuolet hyötyivät kaupasta ja esimerkiksi pohjoisafrikkalaiset kauppiat osasivat vastata mustien korkea-arvoisten johtajien ja ehkäpä myös itse Mali sulttaanin tarpeisiin niin hevosilla, kalliilla kankailla ja eurooppalaisilla, sekä aasialaisilla ylellisyustuotteilla, joita pohjoisafrikkalaiset kauppiat kuljettivat Saharan haastavista oloista huolimatta Pohjois-Afrikasta Läntiseen Afrikkaan. Vastaavasti Länsi-Afrikasta, Malin kuningaskunnasta, Pohjois-Afrikan muslimikauppiat toivat mukanaan Pohjois-Afrikassa, sekä Euroopassa haviteltuja tuotteita, joista ylivoimaisesti tärkein oli kultaa. Battutan Länsi-Afrikan matkakertomus kuvaa melko laajasti aikansa kaupankäyntivaluuttoja ja kauppatavaroita.

Kumminkaan kaikkea hän ei kuvannut syystä tai toisesta, joka tarkoituksesta tai tarkoittamattaan. Kuinka hyvin Battuta on osannut kuvata matkaansa ja muistanut asioita matkaltaan? Vaikka työni tarkoituksena ei ollut tutkia Battutan muistia, näin lopuksi haluaisin kumminkin esittää myös pohdintaa kyseisestä aiheesta. Battuta oli Länsi-Afrikassa kaksi vuotta ja ei kirjoittanut itse tiedettävästi matkansa päältä päiväkirjaa. Vasta Ibn Jazayyn kanssa kirjoittaessaan Rihlaa Battuta muisteli Länsi-Afrikan matkaansa ja kronologisesti se oli hänen viimeinen matkansa. Battutan muisti on siis voinut hämärtyä matkastaan ja näin kirjoitusprosessin edetessä ja osa muistoista Länsi-Afrikassa on muistunut hänelle tarkemmin kuin toiset. Esimerkiksi kaupungin nimen muistaminen on hyvinkin inhimillistä Battutan tilanteessa. Toki myös mahdollinen Marinidi dynastian sulttaanin määräyksen takia se on voinut olla hyvinkin hänellä muistissa. Joidenkin asioiden mainitsematta jättäminen kaupasta Länsi-Afrikan matkansa suhteen saattaa myös hyvinkin johtua Jazayyn kädenjäljestä Rihlan kirjoittajana ja toimittajana.

Battutan kuvaan Länsi-Afrikasta on vaikuttanut myös hänen matkareittinsä. Yhden ihmisen matkustaminen tietyllä reitillä voi kumminkin kuvata kauppaa hyvin yksilöllisesti, joten Battutan Länsi-Afrikan matkan perusteella vaikea sanoa ja yleistää Länsi-Afrikan kauppaa, kauppatavaroita, sekä kaupankäyntivaluuttoja. Kumminkin

1300-luvun Länsi-Afrikan kaupasta löytyy vähän tietoa. Tällöin laajemmin toteutettavassa tutkimuksessa olisi syytä käyttää useampia eri Länsi-Afrikasta kirjoittavia henkilöitä ja vertailla heidän antamaansa informaatiota esimerkiksi keskiajan aikarajauksella. Battuta yksilönä keskittää mielensä erilaisiin yksityiskohtiin asioissa kuin mahdollisesti joku toinen saman Länsi-Afrikan matkustanut henkilö, vaikka pääpiirteet pysyisivätkin samana. Battuta matkusti kauppakaravaanien matkassa, jolloin hän matkusti pohjoisafrikkalaisten muslimikauppiaiden matkassa, jotka jakoivat samankaltaiset arvot ja ajatusmaailman hänen kanssaan. Battuta kuvaakin matkaansa omasta perspektiivistään ja maailmankatsomuksestaan käsin. Battuta ei voi yksin suoranaisesti kertoa kokonaisuudessaan, millaista Länsi-Afrikan kauppa oli 1300-luvulla, sillä hän ei käynyt vierailut kaikki alla Länsi-Afrikassa, vaan hänen matkansa rajoittui muslimikauppiaiden tuntemalle kauppareitille. Tällöin hän ei saanut mahdollisesti täydellistä kuvaa Länsi-Afrikasta kaksi vuotta kestäneen matkansa aikana.

Lähteet ja tutkimuskirjallisuus

I Lähteet

Battuta, Ibn 1929: *Travels in Asia and Africa 1325-1354*. Kääntänyt ja valikoinut H. R. A. Gibb, toimittanut herra E. Denison Ross ja Eilee Power. Routledge & Kegan Paul Ltd Broadway House, Carter Lane, London.

II Tutkimuskirjallisuus

Austen, Ralph A. 2010: *Trans-Saharan Africa in World History*. Oxford University Press, 2010.

Brett, Michael, Encyclopaedia Britannica, Berber, luettu viim. 24.5.2019.

<https://www.britannica.com/topic/Berber>

Corpus of early Arabic sources for West African history (1981) s. 279-304. Toimittanut Levtzion, N. ja Hopkins, J.F.P. University of Ghana, International Academic Union, Cambridge University Press.

Dunn, E. Ross 1994: *Ibn Battuta in Black Africa*, s. vii-xxxii. Markus Wiener Publishers, Princeton.

Dunn, Ross E. 2012: *The Adventures of Ibn Battuta – A Muslim Traveler of the 14th Century*. University of California, Berkeley and Los Angeles, California.

Encyclopaedia Britannica, Marinid dynasty, luettu viim. 24.5.2019.

<https://www.britannica.com/topic/Marinid-dynasty>

Encyclopaedia Britannica, Sunni, luettu viim. 24.5.2019.

<https://www.britannica.com/topic/Sunni>

English Oxford Living Dictionaries, Hundredweight, luettu viimeksi 24.5.2019.

<https://en.oxforddictionaries.com/definition/hundredweight>

Fagan, B. M. 1984: "The Zambezi and Limpopo basins: 1100-1500", s. 525-550. *General History of Africa Volume IV*, United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization, Paris.

Fisher, H. J 1997: "The eastern Maghrib and central Sudan", s. 232-330. *The Cambridge History of Africa Volume 3 c. 1050-c.1600*. Cambridge University Press, 1997. Cambridge.

Gosch, Stephen S., Stearns, Peter N. 2008: *Premodern Travel in World History*. Routledge, New York.

Hrbek, Ivan 1997: "Egypt, Nubia and the Eastern Deserts", s. 10-97. *The Cambridge History of Africa Volume 3 c. 1050-c.1600*, s. 10-97. Cambridge University Press, Cambridge.

Levtzion, Nehemia 1997: "The western Maghrib and Sudan", s. 331-462. *The Cambridge History of Africa Volume 3 c. 1050-c.1600*. Cambridge University Press, Cambridge.

Masonen, Pekka 2000: *The Negroland Revisited*. Academic Learned Scientiarum Fennica, Vaasa.

Money In Africa, The British Museum, 08/2010,

https://www.britishmuseum.org/pdf/MoneyInAfrica_Presentation.pdf

Niane, D. T. 1984: "Mali and the second Mandingo expansion", s.117-171. *General History of Africa Volume IV*, United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization, Paris.

Niane, D. T. 1984: "Relationships and exchanges among the different regions", s. 614-634. *General History of Africa Volume IV*, United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization, Paris.

Other Routes 2005, s. 289-298. Toimittanut Khair, Tabish, Leer, Martin, Edwards, Justin D., Ziadeh, Hanna. Indiana University Press, Bloomington ja Indianapolis.

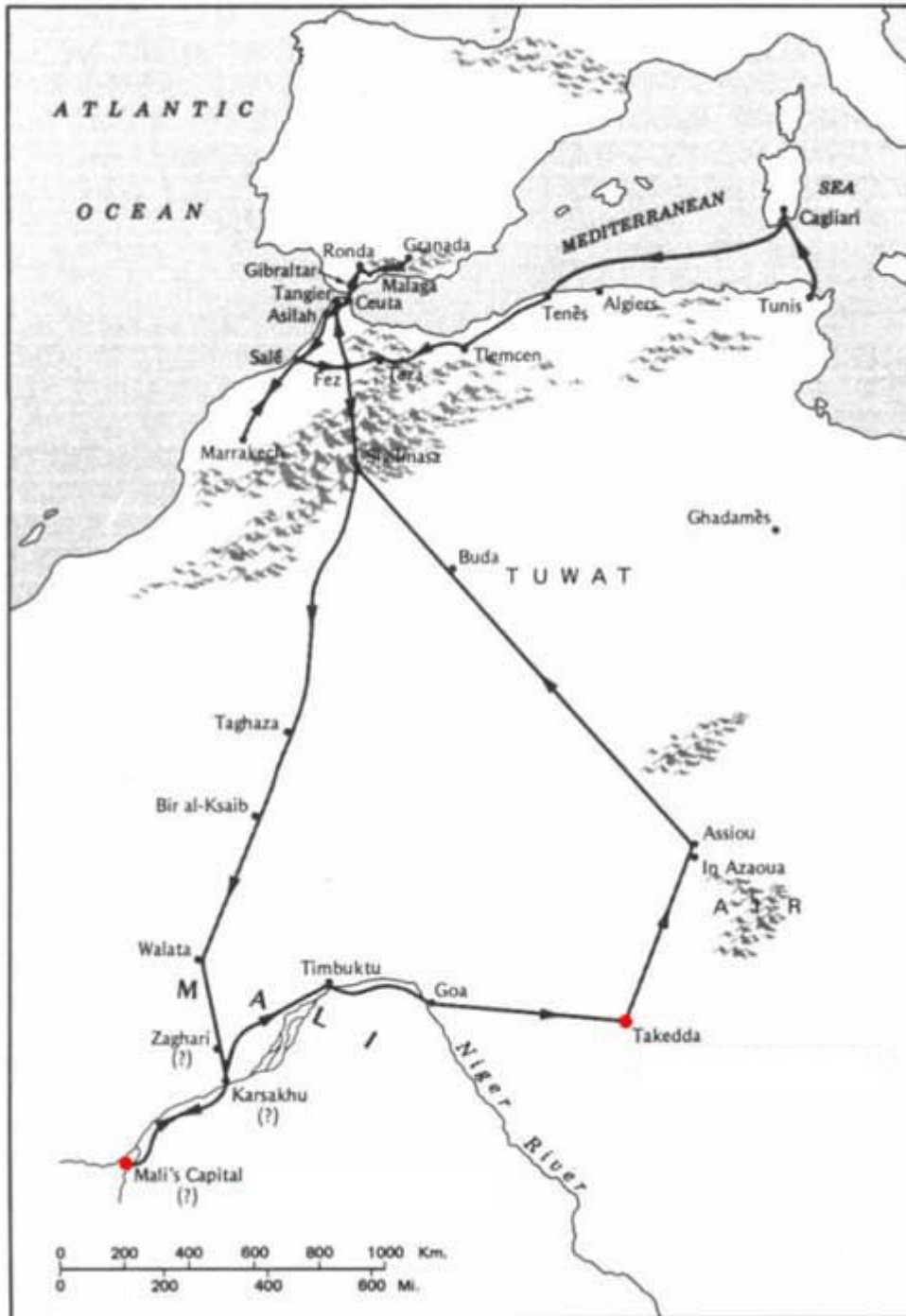
Suomisanakirja, Vaaksa, luettu viimeksi 24.5.2019.

<https://www.suomisanakirja.fi/vaaksa>

Waines, David 2012: *The Odyssey of Ibn Battuta Uncommon Tales of A Medieval Adventurer*. I.B Tauris & Co. Ltd.

Liitteet

Ibn Battuta's itinerary in North Africa, Spain, and West Africa, 1349 - 1354, with locations of writing exercises indicated in Red. Adapted from Dunn.

Liite 1. Kartta Ross E. Dunnin kirjasta *The Adventures of Ibn Battuta – A Muslim Traveler of the Fourteenth century* (2012). Karttaa kumminkin muunneltu (punaiset pisteet), ja se otettu internetistä, osoitteesta:

<http://users.rowan.edu/~mcinneshin/101/wk14/images/zbattutaMapW Afr.jpg>.